

favole rappresentative» του Flaminio Scala 1611 (βλ. τώρα Tim Fitzpatrick, *Commedia dell' arte and Performance: The Scenarios of Flaminio Scala*, 1985, Renaissance Drama Newsletter Supplement 5, University of Warwick), ανάλυση των στρατηγικών του γέλιου (κατά R. Tessari, *Commedia dell' arte: la maschera e l'ombra*, Milano 1984). Το έκτο κεφάλαιο, «Obstacles to comedy» (σσ. 204 εξ.) δίνει μια σύνοψη των πρώτων θεωριών της κωμωδίας και του γέλιου (Trissino, *Poetica* 1549, Bernardo Pino 1572, Sperone Speroni *Apologia dei dialogi* 1574/5), της «καταλληλότητας» (decorum ως πιθανοφάνεια και ηθολογία), αναπτύσσει τις αρχές της λογοκρισίας. Το έβδομο κεφάλαιο, «Scripts and scenarios» (σσ. 227 εξ.) αναλύει αρχικά τη σοβαρή κωμωδία *La Pellegrina* της Ακαδημίας της Siena, τα σενάρια των εορτασμών στη Φλωρεντία το 1589, περιέχει έναν σύντομο επίλογο για συγγραφείς και έργα μετά το 1550, και τα συμπεράσματα (τι οφείλει ο Μολιέρος στους Ιταλούς, γιατί εκείνοι δεν έφτασαν στα επίπεδά του).

Ο τόμος κλείνει με τις υποσημειώσεις (σσ. 249 εξ.), μια χρονολογική βιβλιογραφία των κωμωδιών 1500-1560 (με τις νέες εκδόσεις, αγγλική μετάφραση του τίτλου), έναν πίνακα πολύ χρήσιμο (σσ. 271 εξ.), αν και με ορισμένα κριτήρια αποκλείονται μια σειρά από έργα, μια γενική βιβλιογραφία (σσ. 280 εξ.) και ένα ευρετήριο (σσ. 289 εξ.). Διαβάζοντας τον χρήσιμο αυτό τόμο συνειδητοποιεί κανείς και πάλι, πόσο σύνθετες και διαφοροποιημένες είναι οι καλλιτεχνικές και ιδίως οι θεατρικές εξελίξεις στην αποκεντρωμένη Ιταλία του 16^{ου} αι., πόσο γενικευτικά εξετάζεται το κεφάλαιο αυτό στις ιστορίες του θεάτρου. Ιδιαίτερα διαφωτιστικές είναι οι αναλύσεις των παραδειγμάτων, η επεξεργασία των στρατηγικών του γέλιου και των δραματολογικών συμβάσεων. Αν το βιβλίο διαβαστεί από την οπτική γωνία του τι κερδίζει η έρευνα για την κρητική κωμωδία από αυτό, τότε το όφελος είναι μικρό. Ωστόσο δείχνει τη δυναμικότητα του ερευνητικού αυτού χώρου, αν και μένουν, στο χώρο της έκδοσης κειμένων και της φιλολογικής και θεατρολογικής επεξεργασίας και ανάλυσης, πολλά ακόμα πράγματα να γίνουν.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

MEG TWYXCROSS (ed.)

Festive Drama.

Papers from the Sixth Triennial Colloquium

of the International Society for the Study of Medieval Theatre

Lancaster, 13-19 July 1989, Cambridge, D.S. Brewer 1996, σελ. VIII, 286, 5 εικ. ISBN 0-85991-496-8

Ο τόμος των πρακτικών, που δημοσιεύτηκε με πολύ μεγάλη καθυστέρηση, παρουσιάζεται εδώ, για να φανούν οι προόδοι, που γίνονται στη διερεύνηση του Μεσαιωνικού Θεάτρου σε όλες τις εκφάνσεις του και πόσο «μοντέρνα» (ή μάλλον «μεταμοντέρνα») είναι η μορφολογία του, που συμπεριλαμβάνει τα πάντα: πορείες, πολυτοπική σκηνή με ταυτόχρονη δράση, έθιμα και δρώμενα που σχετίζονται με τη λαογραφία, την εθνολογία και θρησκευολογία, λαϊκές κι αριστοκρατικές παραστάσεις, μασκαράδες και μεταμφιέσεις, αυστηρά οργανωμένες τελετουργίες

των αδελφοτήτων, πάσης φύσεως θεάματα και «performances» με τυχαίους ή όχι θεατές κτλ. Μια ετερόκλητη εικόνα εκχειλιζουσας ζωτικότητας υπό την αιγίδα της Εκκλησίας ή και χωρίς αυτήν, σε πόλεις και χωριά, στην εκκλησία και την πλατεία, από κληρικούς και λαϊκούς, αστούς, τεχνίτες, αγρότες, με θέματα τραγικά και κωμικά, θρησκευτικά και κοσμικά, έθιμα αγροτικά ή οργανωμένες φιέστες αυτοπαρουσίασης της πόλης και της ελίτ, ένα καλειδοσκοπιο θεατρομανίας και παραστασιολαγνείας, μια μέθη αυτοπροβολής και διδαχής, καθρεφτίσματος και παραδειγματισμού, λειτουργικότητες και σκοποθεσίες διάφορες και διαφορετικές, ταυτόχρονα, παράλληλα, σε ανταγωνισμό και συνύπαρξη, ένα θεατρολογικό τοπίο ζηλευτό για κάθε επιστήμονα, και πολύ διδακτικό γι' αυτό που γίνεται ακριβώς σήμερα με την έκρηξη των παραθεατρικών, μεταθεατρικών και υπερθεατρικών μορφών, που ξεφεύγουν από τη θεωρητική προσέγγιση σαν το χέλι από τα δίκτυα.

Ο τόμος αυτός, με τις πολλές και διαφορετικές του ανακοινώσεις, είναι ένας αντιπροσωπευτικός καθρέφτης για τις προκλήσεις και δυσκολίες που έχει να αντιμετωπίσει η θεατρολογία του Μεσαίωνα. Το ειδολογικό πρόβλημα είναι μάλλον μονόπλευρο και οι διαχωρισμοί τεχνητοί: τις θεωρητικές διαφορές μεταξύ θεάτρου και λειτουργίας, θεάτρου και τελετουργίας, δράματος και δρωμένου - καλύτερα είναι να τις ξεχάσει κανείς για κάποιο χρονικό διάστημα, μόλις ασχοληθεί με τον ελκυστικό αυτό χώρο (βλ. και T. Pettitt/L. Söndergaard, *Custom, Culture and Community in the Later Middle Ages*, Odense UP 1994). Όλα αυτά τα υπογραμμίζει η εισαγωγή του εκδότη, με τίτλο «Some Approaches to Dramatic Festivity, especially Processions» (σ. 1 εξ.), που προτείνει για την ετερόκλητη δεξαμενή μορφών και φαινομένων τον όρο «festive drama»: το «δράμα» με την αγγλοσαξονική σημασία, που καλύπτει πολλά και διάφορα (βλ. τη Βικτωριανή Εθνολογία, που αποκαλεί κάθε παραστατικό έθιμο ή δρώμενο «drama») και «εορταστικό», γιατί οι παραστατικές αυτές εκδηλώσεις γίνονται με την ευκαιρία κάποιας «εορτής», είτε του λαϊκού ή θρησκευτικού εορτολογίου, είτε οργανωμένη από την πόλη με αφορμή κάποια χαρμόσυνα γεγονότα (γάμοι, βαπτίσιμα, καλά νέα, επιστροφή του ηγεμόνα κτλ.).

Και ύστερα αρχίζει ο χορός των ανακοινώσεων και η μέθη των διαφορετικών εκδηλώσεων: Peter H. Greenfield, «Festive Drama at Christmas in Aristocratic Households» (σ. 34 εξ.) για χριστουγεννιάτικες παραστάσεις στους αγγλικούς οίκους των αριστοκρατών κατά τα Χριστούγεννα το 17^ο αιώνα: Olga Horner, «Christmas at the Inns of Court» (σ. 41 εξ.) για τα Χριστούγεννα στις αυλικές ταβέρνες: Sheila Lindenbaum, «Rituals of Exclusion: Feasts and Plays of the English Religious Fraternities» (σ. 54 εξ.) για την οργανωτική δραστηριότητα των αδελφοτήτων σχετικά με τις θρησκευτικές παραστάσεις: Claire Sponsler, «Festive Profit and Ideological Production: Le Jeu de Saint Nicolas» (σ. 66 εξ.) για το πρώτο γαλλικό θρησκευτικό δράμα, γραμμένο στο Arras ανάμεσα στο 1191 και το 1202. Αντές οι πρώτες τέσσερις ανακοινώσεις καλύπτan τη θεματική ενότητα «Households and Fraternities». Η επόμενη, με τον τίτλο «Religious Processions and Plays» καλύπτει επίσης τέσσερις ανακοινώσεις: Ronald E. Surtz, «Masks in the Medieval Peninsular Theatre» (σ. 80 εξ.), που αφορά την Ισπανία: Rafael Portillo/Manuel J. Gomez Lara, «Holy Week Performances of the Passion in Spain: Connections with Medieval European Drama» (σ. 88 εξ.) για τις παραστάσεις των Παθών στην Ανδαλουσία: Pamela M. King, «The Festa D' Elx: Civic Devotion, Display and Identity» (σ. 95 εξ.) για το καταλανικό χορωδιακό δράμα του Μυστηρίου της Ανάληψης της Παρθέ-

von («festa») στη βασιλική της Αγίας Μαρίας στην Elche (αναβίωσε μετά τη δικτατορία του Franco): Robert Potter, «The Auto da Fé as Medieval Drama» (σσ. 110 εξ.) για τις «παραστάσεις» στις δίκες και εκτελέσεις της Ιεράς Εξέτασης. Η επόμενη θεματική ενότητα «Secular Processions and Shows» περιέχει τρεις ανακοινώσεις: John Cartwright, «Forms and their Uses: The Antwerp Ommegang, 1550-1700» (σσ. 119 εξ.) για τις πορείες στην πόλη με αλληγορικές φιγούρες, άρωμα με παραστάσεις κτλ.: David Mills, «Chester's Midsummer Show: Creation and Adaptation» (σσ. 132 εξ.) για ένα παραστατικό έθιμο, που τεκμηριώνεται στην αγγλική επαρχία από το 17^ο αιώνα με την ευκαιρία του θερινού ηλιοστασίου: James Stokes, «The Wells Shows of 1607» (σσ. 145 εξ.) για ποικίλες θεατρικές και παραθεατρικές εκδηλώσεις στην αγγλική επαρχιακή πόλη Wells την εποχή του Σαίξπηρ.

Η πιο περιεκτική σε ανακοινώσεις θεματική ενότητα είναι «Shrovetide and Carnival: Farce and Fastnachtspiel»: Alan K. Knight, «The bishop of Fools and his Feasts in Lille» (σσ. 157 εξ.) για το γνωστό έθιμο του «Επισκόπου των τρελών» στη γαλλική πόλη Lille, Marjoke de Roos, «Battles and Bottles: Shrovetide Performances in the Low Countries (c. 1350-c. 1550)» (σσ. 167 εξ.) για αποκριάτικες παραστάσεις στη μεσαιωνική Ολλανδία, Femke Kramer, «Why a Peasant is Taught How to “Shoot”: Rhetoricians, Militiamen and a Late Medieval Dutch Farce» (σσ. 180 εξ.) για τις αποκριάτικες παραστάσεις και διαγωνισμούς των «rederijker» (ρητόρων), Tom Pettitt, «Mankind: An English Fastnachtspiel?» (σσ. 190 εξ.) για τη γνωστή αγγλική ηθικολογία του 14^{ου} αι., Leif Söndergaard, «Two Carnival Plays from Late-Medieval Denmark» (σσ. 203 εξ.), Wim Hüsen, «Analysing French Farce and Dutch Pre-Renaissance Comic Drama» (σσ. 212 εξ.), Jean-Marc Pastré, «Fastnachtspiel et recit bref: L' Interférence de deux genres littéraires en Allemagne aux 15e et 16e siècles» (σσ. 223 εξ.). Η τελευταία ενότητα, «Folk Customs and Characters» παρουσιάζει τέσσερις ανακοινώσεις: Sally-Beth Maclean, «Hocktide: A Reassessment of a Popular Pre-Reformation Festival» (σσ. 233 εξ.), Malcolm Jones, «“Slawpase from the Myln-Whele”: Seeing between the Lines» (σσ. 242 εξ.) για το πρώτο βουκολικό έργο των Wakefield Pageants στα Towneley Plays, Christine Richardson, «The Medieval English and French Shepherd Plays» (σσ. 259 εξ.), Jarmila F. Veltrusky, «The Old Czech Apothecary as Clown and Symbol» (σσ. 270 εξ.) που αφορά το επεισόδιο του Mastickar (mercator) στα τσεχικά *Πάθη του Χριστού*, που δεν είναι απλώς μια κωμική φιγούρα αλλά παρωδεί και τον ίδιο το Χριστό. Ως επίλογος προσφέρεται το «Carnival's End: Puritan Ideology and the Decline of English Provincial Theatre» του John Coldewey (σσ. 279 εξ.). Διατυπώνεται η απορία, την οποία αισθάνεται κανείς εξίσου έντονα, διαβάζοντας δέκα έργα του Σαίξπηρ: πού πήγε αυτός ο ολοζώντανος κόσμος με τους θερμούς χυμούς και τα έντονα χρώματα, τις συγκρούσεις και τρέλες, τους μεγάλους έρωτες και τη σοφία της ζωής, της ξέχειλης ζωτικότητας και χαράς της ζωής; Βεβαίως ο τόμος είναι «βεβαρημένος» σαφώς από τα αγγλικά πράγματα. Αλλά η απορία ισχύει, tale quale, για όλη την Ευρώπη, όπου ο Πουριτανισμός (με την απαγόρευση των θεάτρων στα μέσα του 17^{ου} αιώνα) αντιστοιχεί στην προτεσταντική αυστηρότητα από τη μια και την καθολική υποταγή και καθοδήγηση των πάντων από την άλλη, αργότερα στις απαγορεύσεις του γέλιου και του λαϊκού θεάτρου, αλλά και των Παθών και πορειών, εκ μέρους του Διαφωτισμού. Μήπως ο Μεσαίωνας, παρά την παντοδυναμία της θρησκείας, ήταν μια εποχή πο-

λύ πιο ελεύθερη, τουλάχιστον ως προς τις μορφές της δημιουργικής έκφρασης, ως προς τις θεωρίες και απαγορεύσεις, μια ελευθερία την οποία ονειρεύεται η «μεταμοντέρνα» εποχή, αλλά πώς να σβήσει τη σφραγίδα αιώνων από θεωρίες, κατατάξεις, παραινήσεις, κατηγοριοποιήσεις κτλ. και να φτάσει στην κατάσταση της ανότητας και της παιδικής αφέλειας, που τόσο τη χρειάζεται ο κάθε δημιουργός;

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

OSCAR G. BROCKETT / ROBERT FINDLAY

Century of Innovation. A History of European and

American Theatre and Drama Since the Late Nineteenth Century

2 edition, Boston etc., Allyn and Bacon, 1991 σελ. XII, 520, 236 εικ. ISBN 0-205-12878-5

Ο Brockett, καθηγητής Θεατρολογίας στο Πανεπιστήμιο του Texas, πριν παρουσιάσει τη θεατρική ιστορία του, η οποία κυκλοφορεί σήμερα στην 8^η έκδοσή της, είχε παρουσιάσει το 1973, μαζί με τον Findlay από το Πανεπιστήμιο του Kansas, έναν τόμο με τίτλο: *Century of Innovation: A History of European and American Theatre and Drama Since 1870*, που έδινε μια συστηματική ιστορία του θεάτρου και του δράματος της Ευρώπης και της Αμερικής στο χρονικό διάστημα 1870-1970. Οι νεότερες εξελίξεις στο θέατρο ανάγκασαν τους συγγρ., στη δεύτερη έκδοση, που φτάνει ως το 1990, να κάνουν σημαντικές αλλαγές: «The second edition of *Century of Innovation...* is also inevitably a product of its time - a "reading" of theatrical history in chiefly the twentieth century from the vantage point of the close of that century. A number of contemporary terms not coined at the time of the first edition appear in the second: poststructuralism, deconstruction, postmodernism, theatre anthropology, feminist theatre, performance art, glasnost, perestroika, etc. / Twenty years difference brings a different perspective on theatre history, and what follows is greatly reorganized, revised, and compressed from the first edition. The book is now approximately one-quarter smaller, though discussion covers events up to approximately January 1, 1990. Some photograph illustrations have been eliminated, but many new ones have been added, particularly of productions during the past twenty years» (σσ. XI εξ.).

Κατ' αυτόν τον τρόπο ο περιεκτικός τόμος είναι μια μοναδική θεατρική ιστορία σχεδόν όλου του 20^{ου} αιώνα και συμπεριλαμβάνει ουσιαστικά και το δεύτερο μισό του 19^{ου}, χωρίς τη διαφώτιση του οποίου δεν είναι κατανοητός ο πρώτος. Η ιστορική αυτή οπτική γωνία παρουσιάζει και τις θεατρικές εξελίξεις 1970-90 ως απολήξεις εξέλιξεων της κλασικής avant-garde, σε αντίθεση με τις περισσότερες αναλύσεις του σύγχρονου θεάτρου, που αντιστρέφουν την προοπτική και βλέπουν τον 20^ό αιώνα από το τέλος του. Το κείμενο της παρουσίασης της ιστορίας έχει μιαν αξιοζήλευτη εγκυρότητα, νηφαλιότητα, ακόμα και πυκνότητα και ισορροπία. Ασφαλώς προχωρεί σε επιλογές, που δεν μπορεί να μείνουν ασχολίαστες: αποκλείει τις μικρές χώρες όπως την Ελλάδα (έχει όμως την Τσεχία και την Πολωνία), την Ουγγαρία ή τις Σκανδιναβικές χώρες (αυτό που φρόντισε αντίθετα ιδιαίτερα η δεκά-